

Velfærdssamfundet kan og skal sikres

af Stine Bosse

Stine Bosse
stine.bosse@tryg.dk

Når diskussionen handler om de grundlæggende velfærdsordninger i det danske samfund, så har debatten det med at blive skarp, følelsesladet og ofte også ganske ubrugelig. Politikerne har tilmed en næsten panisk angst for at diskutere indretningen og reformer af vore velfærdssystemer.

Det er synd og skam. I løbet af de næste 10-50 år vil den danske velfærdsmodel nemlig være under pres, og derfor er der behov for, at vi diskuterer, hvordan vi moderniserer og fornyer vort velfærdssamfund, så det er stærkt og robust og kan modstå presset.

Der er overordnet set fire udfordringer for den danske velfærdsmodel:

- Befolkningens sammensætning ændrer sig. Vi bliver flere ældre, og færre i den arbejdsdygtige alder.
- Vi ønsker mere og bedre offentlig service - uden at betale mere i skat.
- Tendensen til individualisering kan betyde mindre ansvarsfølelse overfor fællesskabet.
- Globaliseringen stiller nye og stærke krav - både til samfundet, virksomhederne og til os som borgere og individer.

Det danske velfærdssamfund stiller en lang række tilbud til rådighed for befolkningen: Børnepasning, uddannelse, hospitaler, ældrepleje osv. Samtidig har vi et veludbygget socialt sikkerhedsnet med kontanthjælp, dagpenge og pensioner m.m.

Alt dette er meget dyrt, og vi har derfor valgt at finansiere det over skattesystemet, som i høj grad er progressivt, dvs. jo højere indkomst, desto mere betaler man i skat.

Balancepunktet flyttes

Samfundet har således en slags balancepunkt mellem på den ene side de velfærdstilbud og det sociale sikkerhedsnet, vi stiller til rådighed, og på den anden side antallet af erhvervsaktive og dermed skattebetalere. Man kan sige det direkte på den måde, at hvis ikke mange er i beskæftigelse, vil det være meget svært at finansiere et veludbygget velfærdssamfund efter den model, som vi har valgt her i Danmark.

Stine Bosse er koncernchef i TrygVesta og medlem af Velfærdskommissionen.

Og netop det forhold, at vor velfærd hænger direkte sammen med, hvor mange der er i arbejde, får nogle alvorlige konsekvenser i de kommende år. Det skyldes, at vi allerede nu kan se, at der fremover vil ske ganske betydelige ændringer i befolkningens sammensætning.

Frem til 2040 vil der således blive ca. 400.000 flere over 65 år og ca. 350.000 færre i aldersgruppen mellem 15 og 65 år. Der bliver altså 400.000 flere, der er på folkepension og ikke i arbejde og 350.000 færre, der er i det, vi kalder den „arbejdsduelige alder“. Hvad vil det betyde for vort samfund?

Konsekvenserne af at lade stå til

Vi har i Velfærdscommissionen set ganske grundigt på dette. Ser man på mulighederne for at opretholde velfærdssamfundet, som vi kender det, når befolkningens sammensætning ændrer sig, er der to nyheder: En god og en dårlig.

Den gode nyhed er, at det går meget godt, og at vi skal helt frem til omkring 2020, før der for alvor bliver problemer. Og ser vi på vore naboer i EU, så ser det langt værre ud for mange af dem.

Men hvad kan vi bruge det til, når den dårlige nyhed er, at vi på ganske kort tid vil opbygge store underskud og dermed enorm gæld i den offentlige sektor - hvis vi altså bare lader stå til. Underskuddet i økonomien vil være så stort, at det enten vil kræve, at vi hæver skatten markant eller at vi skærer dybt i de offentlige velfærdsydelse.

Velfærdscommissionen har set på størrelsesordenen af de tilpasninger, der skal til, hvis man først ændrer politik gradvist fra 2011 og frem til 2021. Så skal bundskatten øges med 8,5 procentpoint eller der skal gennemføres offentlige besparelser svarende til ca. 3,5 procent af bruttonationalproduktet. Det svarer næsten til, hvad vi bruger på det offentlige sygehusvæsen!

Der er ingen patentløsninger

Når vi har fremført disse analyser, så er vi blevet mødt med en række påstande om, at problemet sagtens kan løses med et snuptag. Men vore beregninger viser, at ingen af de såkaldte „patentløsninger“ virker efter hensigten. Det skyldes den måde, vi har indrettet velfærdssamfundet på.

Et par eksempler: Flere børn vil ikke løse problemet, faktisk bliver det lidt værre. Som vi har indrettet systemet, kommer hver nyfødt til at modtage lidt mere, end de yder til velfærdssamfundet. Det siger selvfølgelig mere om systemet end om børnene. Men ikke desto mindre, så er her et grundlæggende problem.

Yderligere indvandring vil ikke hjælpe på velfærdssamfundets finansieringsproblem, med mindre der er tale om indvandring af personer, der kan gå direkte ind på arbejdsmarkedet, og som ikke har det store behov for velfærdstilbud, dvs. fx ikke tager familien med. Dette er ikke ensbetydende med, at bedre integration af indvandrere på det danske arbejdsmarked ikke er vigtigt. Det er det af en række menneskelige og sociale grunde. Men det er ikke noget mirakelmiddel, der automatisk løser velfærdssamfundets finansieringsproblemer.

Vi lever længere, men arbejder ikke mere

Det forhold, velfærdssamfundets finansiering er mest følsom overfor, er vor levetid. Hvis vi ikke lever længere, bliver der heller ikke noget problem! Dette er næppe den store trøst. De fleste vil sikkert være enige i, at længere levetid er et velfærdsfremskridt.

Levetiden i Danmark er i en årrække ikke vokset i samme takt som i de lande, vi normalt sammenligner os med. I vor analyse regner vi med en stigning i levetiden på 3-4 år frem til 2040. Det betyder faktisk kun, at gennemsnits-danskeren i 2040 får en levetid svarende

til den, gennemsnits-svenskeren har i dag.

Øget levetid betyder, at vi står uden for arbejdsmarkedet i en større del af vort liv. Så længe pensionsalderen fastholdes på en bestemt dag, så vil den tid, vi arbejder, udgøre en mindre og mindre del af vort liv, samtidig med at tiden, hvor vi trækker på velfærdssystemerne, bliver længere.

Det indvendes, at hvis vi bliver sundere og lever længere, vil vi så ikke kunne spare på udgifterne til hospitaler, ældrepleje m.m.? Det kan godt ske, men det er langt fra sikkert. Siden 1970 er levetiden også øget med 3-4 år, og det har ikke betydet besparelser på de ældrerelaterede udgifter. Tværtom.

Samtidig ser vi allerede i dag et stort pres for nye behandlingsformer og nye muligheder indenfor lægevidenskaben. Og de sygdomme, som vor forandrede livsstil fører med sig, ændrer sig hele tiden. Derfor kan vi ikke med sikkerhed sige, at vi bliver billigere i drift i fremtiden, selvom vi lever længere og sundere. Historien viser os, at det plejer at gå den modsatte vej: Udgifterne stiger, når levetiden går op.

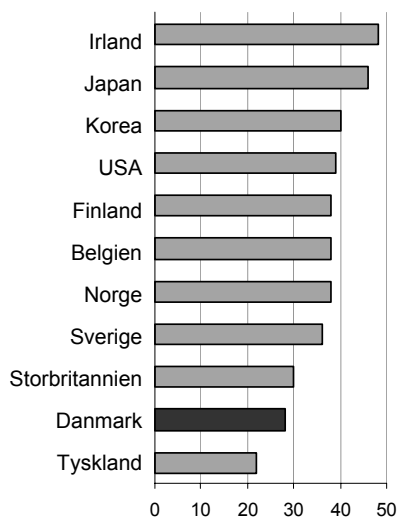
Øget uddannelse vil hjælpe

Når beskæftigelsen er så vigtig for velfærdssamfundet, vil der så ikke ligge en gevinst i, at yngre generationer er bedre uddannede end de ældre generationer, der trækker sig ud af arbejdsmarkedet? Jo! Uddannelse hjælper altid, især når vi medtænker den øgede globale konkurrence.

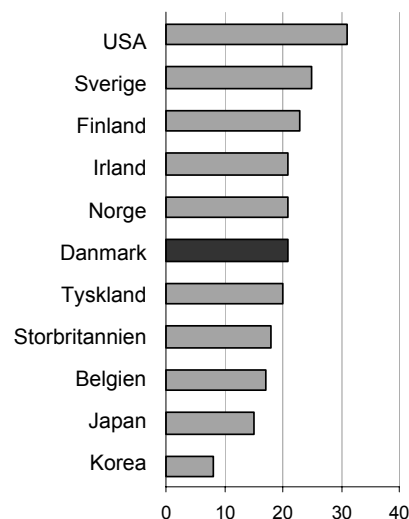
Men netop i den globale konkurrence, så sakker vi desværre bagud. En undersøgelse, som OECD har foretaget, viser, at selvom vi har øget optaget på de videregående uddannelser, så er de yngre generationer relativt set dårligere uddannede end de ældre generationer – i en international sammenligning. Andelen af en ungdomsårgang, der har en videregående uddannelse i Danmark er lige under 30 pct. Men i lande som Irland, Korea, Japan og USA er den langt over 40 pct.

Figur 1: De ældre generationer er relativt bedre uddannede end de yngre generationer i Danmark. Andel af 25-34 hhv. 55-64-årige, der har en videregående uddannelse. Kilde: OECD

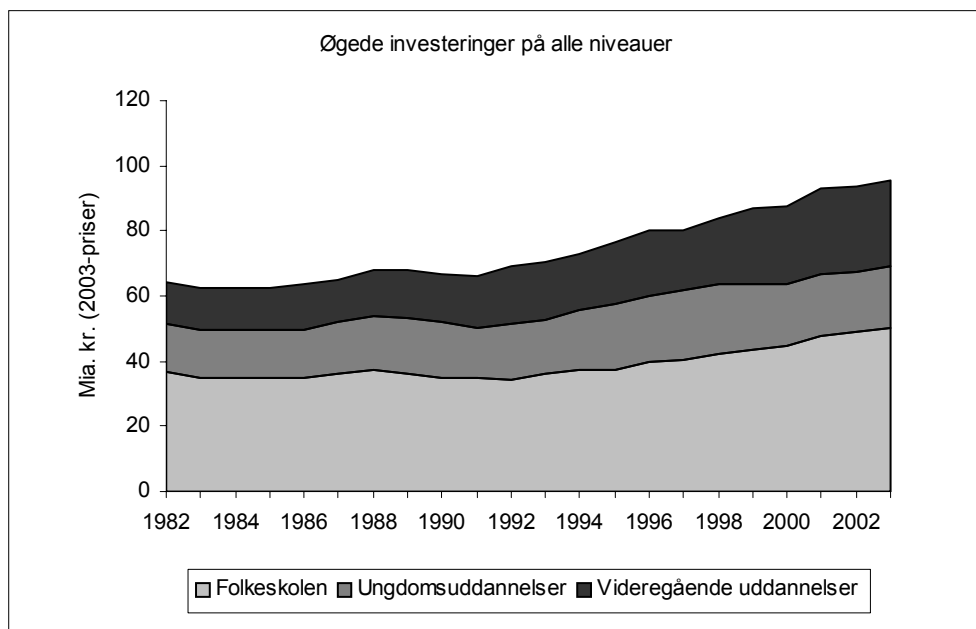
Videregående uddannelse 25-34-årige (Procent)

Videregående uddannelse 55-64-årige (Procent)

Figur 2: Off. udgifter til uddannelsesområdet. Kilde: Dansk Arbejdsgiverforening 2004.

Det betyder, at vi faktisk står relativt dårligere i den internationale konkurrence om fremtidens jobs og vækst. Der er ingen tvivl om, at vi her har at gøre med et område, som kræver en indsats. Hvis en større andel af befolkningen får en uddannelse og uddannelsesniveaut generelt bliver højere, så vil vi være langt bedre rustet til et mere globaliseret verdensmarked.

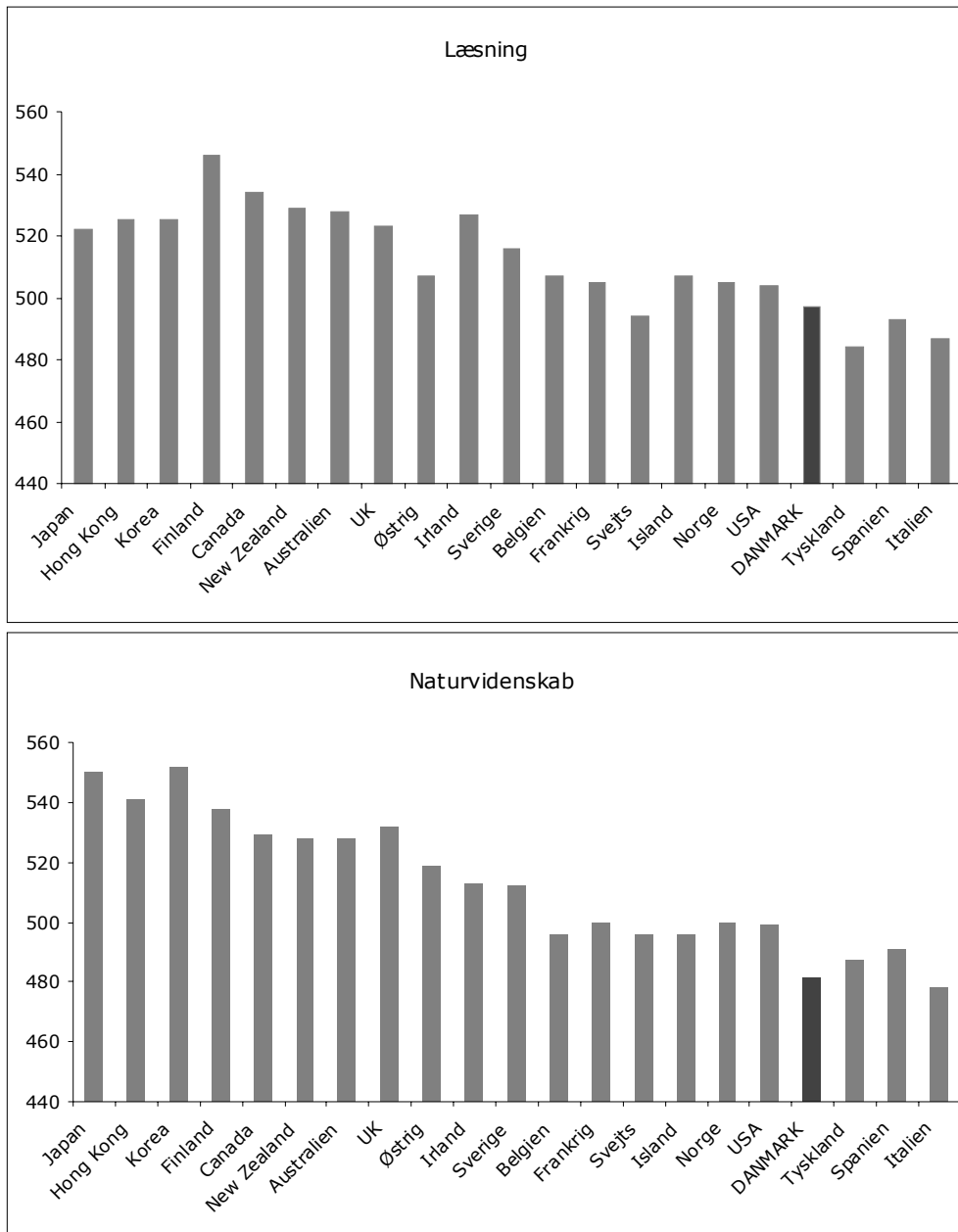
Men løsningen er tilsyneladende ikke blot at øge bevillingerne til uddannelsessystemet. For det har vi gjort over de sidste mange år – og tilmed på alle niveauer.

Som man kan se af ovenstående graf (Figur 2), så er bevillingerne til uddannelsesområdet i faste priser steget jævnt hen over de seneste tyve år. Og på trods af, at investeringerne i uddannelsesområdet er steget, så følger resultaterne ikke med. De seneste års OECD-undersøgelser af det faglige niveau i en række lande viser, at danske børns faglige kundskaber ikke lever op til vore forventninger.

Nedenfor er gengivet to grafer (Figur 3 og Figur 4), der viser resultaterne fra disse såkaldte PISA-undersøgelser. Som det fremgår, så er Danmark i såvel læsning som naturvidenskab placeret under OECD-gennemsnittet, og langt efter de førende lande, som eksempelvis Finland, men også Japan og Korea scorer højt.

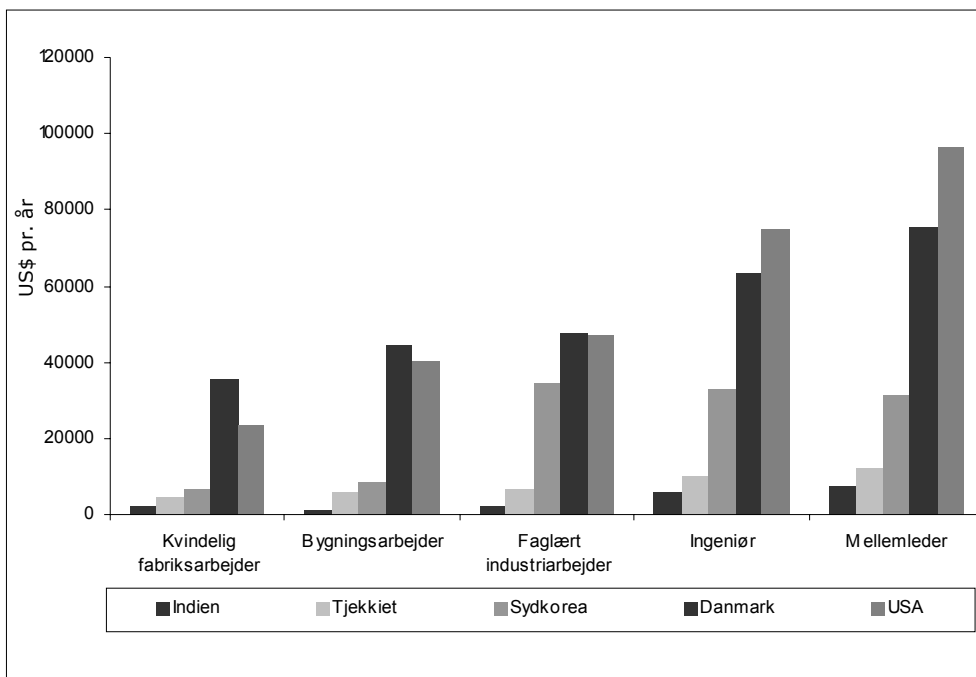
Dette er en uholdbar udvikling. De yngste af de generationer, der er på arbejdsmarkedet i dag, er relativt set dårligere uddannede end deres forældre (i et internationalt konkurrenceperspektiv), og dette misforhold ser ud til at blive styrket i de kommende år, hvor der bliver endnu hårdere konkurrence netop på veluddannet arbejdskraft.

I 1950'erne var det ikke et stort problem, at 25 pct. af en årgang gik ud af skolen uden at kunne læse. Der var stadig masser af ufaglærte jobs, som ikke krævede de store boglige kundskaber. Men disse jobs vil der ikke være i fremtiden i Danmark. De vil flytte til andre dele af verden.

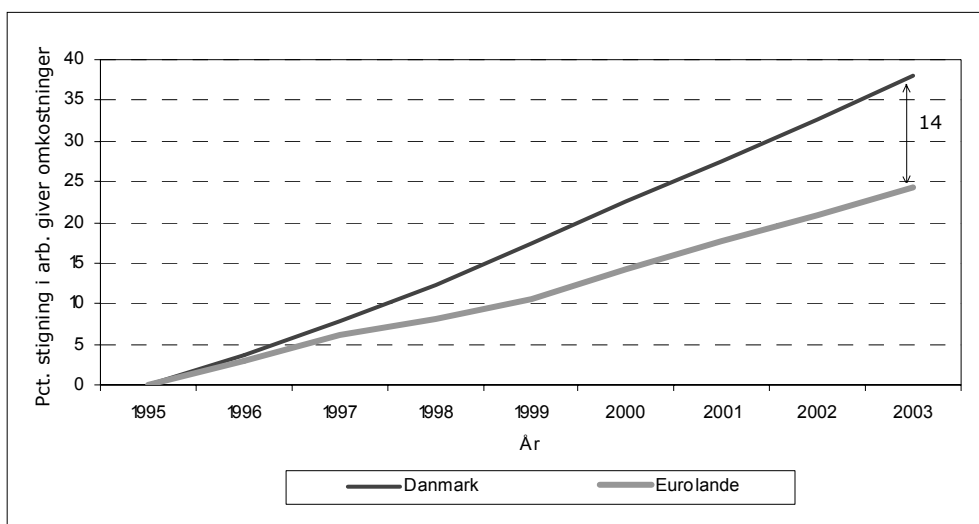

Figur 3 og 4: Skolebørns læseevner og naturvidenskabsevner i OECDKilde: OECD's PISA-undersøgelse, 2001

Figur 5: Lønomsstninger pr. medarbejder i US\$ pr. år. Kilde: Dansk Industri

Figur 6: Pct. stigning i arbejdsgiveromsstninger. Kilde: Dansk Arbejdsgiverforening

Det skyldes både den øgede globalisering, der gør det muligt at outsource funktioner og jobs til lande langt væk, samt ikke mindst de store forskelle i lønniveauer.

Som man kan se af ovenstående graf (*Figur 5*), så er prisen for at hyre en dansk medarbejder relativt set meget høj. Disse høje lønninger kan kun fastholdes, hvis værdien af produktionen er så høj, at det giver en konkurrencefordel for virksomhederne at placere udvikling og produktion i Danmark.

Ser man på konkurrenceevnen (*Figur 6*), så er der sket en alvorlig forskydning mellem Danmark og vore nærmeste naboer gennem bare de sidste 10 års tid. Forskellen i arbejdsgiveromkostningerne i Danmark hhv. i Euro-landene er steget med 14 pct. point siden 1995 i Eurolandenes favør.

Med andre ord så bliver vi mindre konkurrencedygtige i forhold til vore nærmeste naboer og samhandelspartnere - indenfor fremstillingshverv, vel at mærke.

Velfærden kan bevares

Et af velfærdssamfundets centrale mål er at skabe tryghed, og det gør man ved at sikre dets fremtidige finansiering.

De skøn, der er lagt frem af Velfærdskommissionen, afspejler grundige og nøje overvejelser af de forhold, der kan påvirke velfærdssamfundets finansiering. De viser tydeligt, at omfanget af problemerne risikerer at vokse sig enorme, men samtidig viser de, at vi kan undgå problemerne og minimere indgrebene, hvis vi udviser rettidig omhu og foretager tilpasningerne så tidligt som muligt. Med andre ord: Jo før vi kommer i gang, desto mindre er behovet for reformer.

Samtidig har vi mulighed for at justere løbende, hvis der skulle ske ændringer. Det er meget bedre at tilrettelægge politikken sådan, at man har mulighed for hen ad vejen at justere i forhold til det, der er betydningsfuldt.

Et eksempel herpå er levetiden. Det er en oplagt mulighed at foretage en gradvis justering af de alderstrin, der gælder for f.eks. efterløn og folkepension, således at de justeres op i forhold til forøgelsen i levetiden. På den måde, så vil vi fastholde den andel af vort længere liv, som vi er på arbejdsmarkedet. Det har man gjort i Frankrig, hvor pensionsalderen nu hæves i takt med, at vi kan forvente at leve længere.

Forsikring i velfærdssamfundet

Men samtidig skal vi forholde os til, hvordan vi sørger for, at vores velfærdssystemer passer til moderne, individualiserede mennesker. Allerede i dag kan vi se, at mange af vores systemer ikke lever op til vore forventninger. Børnehaven skal være åben, når vi ønsker det; hjemmehjælpen skal komme, når vi har brug for den osv.

Offentlige ydelser og service har svært ved at levere individuelle løsninger uden det bliver meget dyrt. Derfor vil vi i fremtiden – forhåbentlig – se flere eksempler på „privat velfærd“, dvs. velfærdsydelser og services, som leveres og/eller finansieres af private selskaber.

Det er faktisk ikke noget nyt. Sådan har det fungeret i mange år på mange områder uden at nogen har sat spørgsmålstegn ved det.

Jeg ønsker ikke, at velfærdssamfundet skal privatiseres. Tværtimod. Men der er en række punkter, hvor der er store fordele ved at det offentlige enten arbejder sammen med private selskaber eller overlader opgaven til et privat marked.

Lad mig give et par eksempler:

Når man bliver arbejdsløs i Danmark er man sikret kontanthjælp. Langt de fleste har dog tegnet en ekstra forsikring ved at være medlem af en privat arbejdsløshedskasse og har derfor ret til at modtage de noget højere dagpenge. Er dagpengene ikke nok til at få økonomien til at løbe rundt i familien har man

indtil for nylig ikke haft mange muligheder. Men i dag tilbyder flere forsikringsselskaber såkaldte arbejdsløshedsforsikringer, der giver mulighed for at fastholde en højere indtægt, hvis man bliver arbejdsløs. Det er et ganske godt eksempel på, at private velfærdsudbydere supplerer de offentlige velfærdsydelser.

Ligeledes på sundhedsområdet, hvor vi i Danmark har et ganske udmærket offentligt sundhedssystem, hvortil alle har fri og lige adgang. Her tilbyder forsikringsselskaberne sundhedsforsikringer, der giver en række fordele, som man ikke får i det offentlige system.

Det er min overbevisning, at vi kan opnå langt bedre service og et mere dynamisk samfund, hvis vi er mere parate til at bryde nogle af de gamle mure ned, som er opbygget omkring nogle af velfærdssamfundets kerneydelser. Velfærdssamfundet skal ikke hverken afskaffes eller udliciteres – det skal beskyttes og udvikles.

Men den velfærdsmodel, som vi opfandt i *Krønikens** tidsalder, kan vi ikke fastholde uden ændringer til evig tid. Hvis vi fortsat har et mål, at al alle danskere skal opleve tryghed og sikkerhed i hverdagen, så har vi brug for reformer.

* *Krøniken* er en dansk familie TV-serie om tiden 1950-1980.

Fakta om Velfærdskommissionen

Velfærdskommissionen er nedsat af regeringen, for at analysere de udfordringer, som det danske velfærdssamfund står overfor i første halvdel af det 21. århundrede, bl.a. som følge af befolkningens ændrede sammensætning.

For at få et grundlag for en bred og offentlig debat, og som forberedelse af de nødvendige beslutninger, ønsker regeringen en dybtgående analyse af opgavens omfang og mulige reformforslag. Målet er at sikre grundlaget for social tryghed og balance samt et velfungerende velfærdssystem i fremtiden.

Kommissionen har udgivet et debatoplæg samt en analyserapport i foråret 2004. I februar 2005 udgives endnu en rapport, der denne gang ser på globaliseringens karakter samt omfanget og karakteren af de velfærdsmæssige udfordringer i en række sammenlignelige lande. Der vil blive udgivet flere rapporter inden den endelige betænkning udgives i 2005. Kommissionen afholder desuden løbende debatmøder og konferencer.

Kommissionen består af 9 sagkyndige personer. Se mere om Velfærdskommissionen på www.velfaerd.dk.